

Pauline Lunsingh Scheurleer

De schenking Oorthuys-Lutjens

Vaak roept het houden van een tentoonstelling reacties van allerlei aard op. Zo gebeurde het dat na de tentoonstelling *Goddelijk Brons; Oud-Indonesische Bronzen van 600 tot 1600*, die van 30 april tot 31 juli 1988 in de afdeling Aziatische Kunst gehouden werd¹, een van de bruikleengevers met een voorstel tot schenking bij het museum aankwam.

Deze bruikleengever was de heer C. Oorthuys. Zijn Indonesische verzameling bestond uit een vijftigtal stukken, grotendeels van brons, en een klein deel van terracotta, alle uit de Indonesische klassieke periode (7de-16de eeuw). Hoe zijn deze in zijn bezit gekomen?

De heer C. Oorthuys was als ingenieur in dienst bij een technische handelsmaatschappij te Amsterdam, waardoor hij naar het voormalige Nederlands Indië werd uitgezonden. Hij verbleef in Jakarta van mei 1948 tot mei 1958. Voor zijn werk moest hij veel reizen. Er was echter weinig tijd voor andere dingen dan zaken. Pas in de laatste jaren van zijn verblijf kreeg hij gelegenheid kennis te maken met de klassieke cultuur van Indonesië. In 1954 maakte hij met zijn vrouw een reis naar Bali. Later bezochten ze de Borobudur met Candi Mendut en Candi Prambanan op Midden-Java. Wandelend door het museum in hun woonplaats Jakarta raakte het echtpaar onder de indruk van de immense bronscollectie uit de klassieke periode.

Oorthuys deed zijn eerste aankoop waar-

schijnlijk in 1957 bij een Chinees in een klein antiekwinkeltje op de Pasar Baroe. Het waren twee godenbeeldjes, waarvan er één tot de schenking behoort. In een grote antiekwinkel tegenover sociëteit *De Harmonie* kocht hij in die tijd ook enkele dingen, onder andere een bronzen paardje, dat nu nog bij hem thuis staat. In 1957 moest zijn vrouw met vele andere Nederlanders op last van het Indonesisch gezag het land verlaten. Hij mocht nog blijven en ontmoette in die tijd de heer J. J. Boeles, een Nederlandse zakenman, die zich al enige tijd in de hindoeïstische en boeddhistische cultuur van het oude Java had verdiept.² Diens belangstelling werkte aanstekelijk. Oorthuys' interesse was snel bekend bij de *toekangs antiek*: verkopers, die op de Indonesische manier met bundels vol spullen op hun rug aan de deur kwamen. Zittend op het voorerf werd de bundel geopend en kon het onderhandelen beginnen. Zo kon hij onder andere een zeer zeldzaam brons van de twaalfarmige afschrikwekkende Mahakala kopen, dat later in het Metropolitan Museum of Art in New York terecht kwam.³ Maar ook de beide Oostjavaanse vaten voor levenselixer, de olielampjes en het opstaande leeuwje. Terug in Holland ging het gezin in Den Haag wonen. In die stad werd nog een enkel stuk gekocht, evenals in Amsterdam, maar de meeste aankopen werden de daaropvolgende jaren gedaan bij de gespecialiseerde kunsthandel in Diepenveen (Overijssel).

Wat bracht de heer Oorthuys er toe deze oude Indonesische voorwerpen te verzamelen? Hij vond het bezig zijn met een verzameling een heerlijk tijdverdrijf. Hij verzamelde altijd wel iets, eerst postzegels, later toen hij in Delft werkte, o.a. Delftse tegels. Hij heeft namelijk belangstelling voor dingen die voortgebracht zijn in de plaatsen en landen waar hij gewoond en gewerkt heeft. Hij was gefascineerd door de oude tempels van Java en door de oudheden die hij in het museum in (toen nog) Batavia zag. Toen het mogelijk bleek dat soort dingen zelf aan te schaffen, wist hij wat hem te doen stond. Zijn vrouw volgde zijn verzamelactiviteiten met welwillende belangstelling en heeft ook wel eens iets voor de collectie aangebracht. In 1988 vond hij dat hij op een leeftijd was gekomen om te bedenken wat er met zijn collectie moest gebeuren. De kinderen waren niet geïnteresseerd in de hele collectie. Hij wilde wel een paar favoriete stukken behouden.

Er bleek een mogelijkheid te bestaan tot schenking aan een Nederlands museum met de aantrekkelijke bijkomstigheid van aftrek van inkomstenbelasting.⁴ De heer en mevrouw Oorthuys vinden het een prettig idee dat hun collectie door middel van een schenking aan een museum te algemene nutte komt.

De drie bronzen die uit hun collectie voor de tentoonstelling *Goddelijk Brons* waren uitgekozen, gaven aanleiding te veronderstellen dat het Rijksmuseum geïnteresseerd zou zijn. De conservator voor de kunst van Zuid- en Zuidoost-Azië werd gepolst of het museum een dergelijke schenking zou aanvaarden. Van Indonesische bronzen en terracotta's uit de klassieke periode bezit het Rijksmuseum een kleine, maar uitgelezen verzameling.

In principe verzamelt de afdeling Aziatische Kunst van het Rijksmuseum de kunst van de grote culturen van Azië. Er wordt naar gestreefd de ontwikkeling van de verschillende kunstschole in al die gebieden met goede voorbeelden te vertegenwoordigen. Gezien de uitgestrektheid van dit gebied en de beperktheid van de middelen werd enkele jaren geleden besloten het actieve aankoopbeleid te beperken tot enkele gebieden die

kunsthistorisch belangrijk zijn en niet al in redelijke mate in het museum zelf of elders in Nederland aanwezig zijn. Die gebieden zijn schilderkunst uit China en eventueel Japan, eventueel grafkunst, vooral bronzen vaatwerk van China en beeldhouwkunst van India. Indonesische kunst valt hier dus buiten. De enige manier om dit onderdeel, dat wel onderwerp van onderzoek is, uit te breiden is door in goed overleg schenkingen te aanvaarden. In de collectie Oorthuys zitten heel wat meer goede stukken dan op de tentoonstelling *Goddelijk Brons* te zien waren en het aanbod werd dan ook met dankbaarheid aanvaard.

Voor deze vorm van schenken is het noodzakelijk dat er een taxatie plaatsvindt door een onafhankelijk expert. In het geval van een grotere schenking, zoals deze, wordt er ook een rijks taxateur bij betrokken. De stukken werden in vijf ongeveer gelijkwaardige porties verdeeld om de schenking over vijf jaren uit te spreiden. Vervolgens werd bepaald welke portie in welk jaar gegeven zou worden. De gehele toegezegde schenking werd in bruikleen gegeven en per jaar, te beginnen met 1988, ging een deel over in eigendom van het museum. De laatste portie van vier voorwerpen zal eind 1992 in bezit van het Rijksmuseum overgaan.

De gehele schenking bestaat uit 43 stukken, waarvan 28 van brons en 15 van terracotta. Brons is het op een na belangrijkste materiaal, waaruit de overblijfsels van de Indonesische klassieke cultuur bestaan. Steen is het belangrijkste; daarvan zijn de tempels, kloosters en andere heilige gebouwen gemaakt en de beelden die daarin horen. Uit brons werden ook beelden voor in de tempels gemaakt, maar die zijn niet bewaard gebleven. Wel een grote hoeveelheid kleinere godenbeeldjes. Dit waren voorwerpen van privé-devotie en votief-gaven; sommige hebben tot *mandala's* behoord. Verder werd een groot aantal gebruiksvoorwerpen uit brons gemaakt, die een rituele functie hadden: een grote verscheidenheid aan watervaten, klokken, bellen, rinkelars, lampen, wierookbranders, spiegels, bladen voor offergerei en bekroningen die in processies op staven werden meedragen.

Afb. 1. De bodhisattva Amoghapasha Lokeshvara, Middenjavaans, 2de helft 9de eeuw. Brons, h. 13,7 cm.

In de schenking bevindt zich slechts één godenbeeldje (afb. 1). Het stelt de achtarmige bodhisattva Amoghapasha Lokeshvara voor uit de tweede helft van de 9de eeuw en is vermoedelijk een votief-gave geweest. Van het uitgebreide assortiment watervaten dat de Oostjavaanse periode (tweede helft 10de–16de eeuw) kent, bevinden zich enkele prachtexemplaren in de verzameling Oorthuys. Een kan met twee openingen, waarvan er één de vorm van een mythische slang (*naga*) heeft, is in de Oostjavaanse periode

Afb. 2. Kan voor levenselixer, Oostjavaans, 13de–15de eeuw. Brons, h. 25,5 cm.

(10de–16de eeuw) het symbool voor het levenselixer (afb. 2). Verder zijn noemenswaard een zeer fraai en compleet exemplaar van het type van een hangend watervat met een deksel in de vorm van bergtoppen en een 1355 na Chr. gedateerde zodiak-beker met deksel. Ook is er een offerblad uit de Oostjavaanse periode, dat mooi versierd is en kleiner is dan gebruikelijk. In de collectie Oorthuys bevindt zich een groot aantal klokken, bellen en rinkelaars. De klokken die bij een klooster of tempel werden opgehangen

Afb. 3. Klok bekrond door een stier, Oostjavaans, 13de–15de eeuw. Brons, h. 27 cm.

en met een houten hamer tot klinken werden gebracht, zijn vertegenwoordigd door een majestueus exemplaar met een stier als topstuk uit de Oostjavaanse periode (afb. 3). De meest voorkomende bel in de gehele Indonesische klassieke periode is een handbel, die zowel in boeddhistische als in hindoeïstische rituelen gebruikt werd. In de schenking Oort-huys bevindt zich een aantal van dit soort bellen. Ze zijn versierd met een rad, een *lingga*, een stier, een hellebaard en een drietand. Onder de rinkelbellen valt er een op

Afb. 4. Rinkelbel in de vorm van een demonenkop, Oostjavaans, 13de–15de eeuw. Brons, h. 8 cm.

door zijn bijzondere vorm van demonenkop (afb. 4). Demonen als versiering van lampen en klokken zijn bekend. Bellen in de vorm van een demonenkop zijn echter zeldzaam. Ook een spiegel die in het oude Java bij rituelen gebruikt werd, behoort tot de schenking. Er zijn ook schalen en kannen van terracotta gemaakt. De souplesse van het materiaal maakt het geschikt voor het uitbeelden van levendige voorstellingen: versieringen voor pilaren en daken van gebouwen uit vergankelijk materiaal, miniatuur-tempels, spaarpotten, menselijke figuurtjes.

De vijftien stukken terracotta komen alle, op één na, uit de Mojopahit-periode (14de–15de eeuw). Dat ene stuk stelt een *stupa* voor. Dit soort klei-stupa's waren goedkope votiegaven en zijn in Indonesië gevonden op Midden- en Oost-Java, op Sumatra en op Bali. Waar dit exemplaar vandaan komt, is onbekend. Ze worden aan de 8ste en 9de eeuw toegeschreven toen het boeddhisme op Java nog op traditionele wijze beleden werd.⁵ De stukken uit de Mojopahit-periode zijn menselijke figuurtjes en een van de meest voorkomende en meest geslaagde onderwerpen van terracotta uit deze periode: een spaarvarken. Het stuk uit de schenking Oort-

Afb. 5. Spaarvarken, Oostjavaans, 14de-15de eeuw.
Terracotta, h. 16 cm.

huys is niet compleet, maar het overgebleven voorste gedeelte is zo goed getroffen, dat het ontbrekende deel nauwelijks gemist wordt (afb. 5).

Verschillende Nederlanders, die in de loop van deze eeuw in Indonesië gewoond en gewerkt hebben, verzamelden dit soort kleine voorwerpen. Deze privé-verzamelingen werden gepubliceerd en hebben de bekendheid met dit onderwerp vergroot. Ze vormden ook de basis voor het schrijven van de tentoonstellingscatalogus *Divine Bronze*.⁶ Sommige van deze verzamelingen zijn in Nederlandse musea terechtgekomen. De meeste zijn voor de oorlog opgebouwd. Na de oorlog gebeurde dit veel minder.⁷ Het is goed, dat zo'n verzameling nu in het Rijksmuseum is ondergebracht.

Noten

¹ *Divine Bronze. Ancient Indonesian Bronzes from A.D. 600 to 1600*. Catalogue of the Exhibition organised in collaboration with the Society of Friends of Asiatic Art held in the Department of Asiatic Art, Amsterdam (Rijksmuseum) April 30–July 31 1988, by Pauline Lunsingh Scheurleer and Marijke J. Klokke. Dezelfde catalogus verscheen tegelijkertijd uitgegeven

door E. J. Brill, Leiden, onder de titel: *Ancient Indonesian Bronzes*. A Catalogue of the Exhibition in the Rijksmuseum Amsterdam with a General Introduction by Pauline Lunsingh Scheurleer and Marijke Klokke.

² Naar aanleiding van dezelfde tentoonstelling zocht de heer J. J. Boeles uit Bangkok contact met de conservator voor de kunst van Zuid- en Zuidoost-Azië voor het uitwisselen van gegevens van boeddhistische iconografie. Toevalligerwijs kwamen ook uit dit contact geschenken voort. Zie Jaarverslag 1989 van de beheerder van de collectie, *Aziatische Kunst* 20 (1990) nr. 2, p. 24 en afb. 6; Jaarverslag afdeling Aziatische Kunst 1990, *Aziatische Kunst* 21 (1991) nr. 2, p. 26; Verslag van de conservator over 1991, *Aziatische Kunst* 22 (1992) nr. 2, p. 25 en afb. 2; zie rubriek *Keuze* in deze aflevering, afb. 32.

³ Martin Lerner, *The Flame and the Lotus. Indian and Southeast Asian Art from the Kronos Collections*, New York (Metropolitan Museum of Art) 1984, nr. 48.

⁴ Het bleek niet mogelijk een schenking onder deze voorwaarden te doen aan de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, die haar kunstvoorwerpen in langdurig bruikleen aan het Rijksmuseum afstaat. Als 'troost' gaven de heer en mevrouw Oorthuys in 1988 deze Vereniging een handbel met een slang (*naga*) als topstuk cadeau, zie *Bulletin van het Rijksmuseum* 39 (1991) nr. 1, Aanwinsten afb. 12 (MAK 1414).

⁵ Zie H. E. Sukatno, 'Stupikas and Votive Tablets found in Indonesia', *SPAFA Final Report* 1983, pp. 83–95; J. E. van Lohuizen-de Leeuw, 'The Stupa in Indonesia', in: *The Stupa its Religious, Historical and Architectural Significance*, edited by A. L. Dallapiccola, Wiesbaden 1980, pp. 277–300.

⁶ *Divine Bronze*, op.cit. (noot 1), p. xi.

⁷ Mij zijn er thans nog drie bekend, waarvan twee al uit elkaar zijn: N. Chutiwongs, *Indonesian Bronzes in the Domela Nieuwenhuis Collection*, Amsterdam 1990 en een anonieme, die ook in de tentoonstellingscatalogus opgenomen was: nrs. 3, 4, 39, 73, 80, 113. De derde behoort eigenlijk tot een nieuwe generatie, die geheel in Nederland is opgebouwd. Deze groeit gestaag.

**Overzicht van de voorwerpen geschonken door
de heer en mevrouw Oorthuys-Lutjens**

BRONZEN

*Beeldje van de bodhisattva Amoghapasha
Lokeshvara*

2de helft 9de eeuw
h. 13,7 cm.
bruikleen tot 30 dec. 1992
Litt.: *Divine Bronze* nr. 35

Kan voor levenselixer

13de-15de eeuw
h. 26,8 cm.
bruikleen tot 30 dec. 1992

Kan voor levenselixer

één tuit ontbreekt
13de-15de eeuw
h. 26,3 cm.
bruikleen tot 30 dec. 1992

*Schaal met brede rand en tuit in de vorm van een
olifantskop*

Oostjavaans
h. 11, d. 19 cm.
RAK 1988-13

Schaal met brede rand op een driehoet

Oostjavaans
h. 7 cm en h. 7 cm.
RAK 1989-7a en -b

Zodiak-beker met deksel

Oostjavaans, gedateerd 1355 na Chr.
h. 14 cm.
RAK 1991-16
Litt.: cat.tent. *Court Arts of Indonesia* New York
(The Asia Society Galleries) 1990, door H. E.
Jessup, nr. 150; *Bull. Rijksmuseum* 40 (1991),
p. 178, afb. 11

Hangend watervat in de vorm van de berg Meru

Oostjavaans
h. 17,7 cm.
RAK 1991-14
Litt.: *Divine Bronze* nr. 87

Offerblad

Oostjavaans
d. 25 cm.
RAK 1988-14
Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 142, afb. 15

Klok met een stier als topstuk

Oostjavaans
h. 27 cm.
RAK 1990-4

Rinkelbel op drie pootjes

Oostjavaans
h. 18 cm.
RAK 1990-5

Spleetbelletje

Oostjavaans, 14de-15de eeuw
h. 7,5 cm.
RAK 1988-7

Rinkelbel in de vorm van een demonenkop

Oostjavaans, 13de-15de eeuw
h. 8 cm.
RAK 1991-15

Veebelletje

Oostjavaans, 15de eeuw
h. 6,8 cm.
bruikleen tot 30 dec. 1992

Klokje

Oostjavaans, 14de-15de eeuw
h. 8,5 cm.
RAK 1988-8
Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 141, afb. 14

Handbel met drietand als topstuk

Oostjavaans
h. 16 cm.
RAK 1988-9

Handbel met een stier als topstuk

Oostjavaans
h. 12 cm.
RAK 1988-10

Handbel met rad als topstuk

Oostjavaans
h. 15,5 cm.
RAK 1988-11

Handbel met een hellebaard als topstuk

Oostjavaans
h. 17 cm.
RAK 1989-3

Handbel met een lingga als topstuk

Oostjavaans
h. 12,5 cm.
RAK 1988-12
Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 141, afb. 13

Handbel met een lingga als topstuk

Oostjavaans

h. 11 cm.

RAK 1989-4

Topstuk van een klok in de vorm van een steigerend leeuwje met ketting

Oostjavaans

h. 10 cm.

RAK 1989-5

Topstuk in de vorm van een demon

Oostjavaans

h. 8,5 cm.

RAK 1991-13

Topstuk van een handbel in de vorm van een asceet

Oostjavaans

h. 4 cm.

RAK 1989-6

Spiegel met T-vormig handvat

Oostjavaans

h. 20 cm.

RAK 1988-15

Spiegel met handvat aan twee zijden versierd

Oostjavaans

h. 18 cm.

RAK 1989-8

Litt.: *Divine Bronze* nr. 106; *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 143, afb. 16*Hanglamp met demon als middenversiering*

Oostjavaans

h. 13,5 cm.

RAK 1988-16

Hanglampje met een demon als randversiering

Oostjavaans, 15de eeuw

h. 11,3 cm.

RAK 1988-6

Hanglampje met vier tuiten

Oostjavaans, 15de eeuw

h. 12,5 cm.

RAK 1988-17

TERRACOTTA

Miniatuurstupa

Middenjavaans, 8ste-9de eeuw

h. 11,5 cm.

RAK 1988-19

Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 143, afb. 7*Vrouwenkop met kapje*

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 10 cm.

RAK 1989-9

Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 145, afb. 19*Torso van een schone dame die haar haar doet*

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 11 cm.

RAK 1989-10

Kopje met hoog kapsel

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 6 cm.

RAK 1989-11

Kopje met hoog kapsel en juweel

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 5,5 cm.

RAK 1991-17

Kop met hoog, afgeplat kapsel

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 5 cm.

RAK 1988-20

Zittend figuurtje zonder hoofd

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 7 cm.

RAK 1988-21

Zittende figuur zonder hoofd met een schijf op de heup

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de eeuw

h. 6,5 cm.

RAK 1991-18

Torsje

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 7 cm.
RAK 1988-22

Kop met haartooi met drie punten

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 5,8 cm.
RAK 1990-6

Kop met puntige haartooi

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 10 cm.
RAK 1988-23

Kopje met een kroon

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 5,5 cm.
RAK 1988-24

Kopje met een hoge, holle haartooi

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 4,5 cm.
RAK 1989-12

Kop met een bol gezicht

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 5,3 cm.
RAK 1990-7

Voorste gedeelte van een spaarvarken

Oostjavaans, Mojopahit-periode, 14de-15de
eeuw
h. 16 cm.
RAK 1988-18
Litt.: *Bull. Rijksmuseum* 39 (1991), p. 144, afb. 18